

Д.В. Яшиний

ДОРАДЯНСЬКІ ВИДОВІ ПОШТОВІ КАРТКИ У СПРАВІ ВІДНОВЛЕННЯ ХРИСТІАНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК (НА ПРИКЛАДІ КРИМУ)

Розкриваються можливості використання видових поштових карток дорадянського періоду в справі вивчення та відновлення християнських пам'яток Криму. На прикладі проаналізованих листівок визначаються сфери їх застосування в реконструкції і реставрації християнських святинь півострова.

Ключові слова: ілюстрована поштова картка, християнські пам'ятки, Крим, видавці, збереження пам'яток.

Останні двадцять років, що минули з часу розпаду Радянського Союзу, на теренах України не зупиняється процес відновлення церков та монастирів, пошкоджених або зруйнованих в тридцять років – часи боротьби с «опіумом для народу» та у роки Великої Вітчизняної війни. В цих умовах перед дослідниками постає потреба в зображальних джерелах для встановлення меж пам'яток та окремих деталей їх зовнішнього вигляду. У зв'язку з тим, що частина вітчизняних архівів зі світлинами, що в них зберігались, була втрачена за різних умов, погляди дослідників з історії та охорони пам'яток все частіше спрямовуються на видові поштові листівки.

Перший кримський відкритий лист, ілюстрований зображенням фонтану Айвазовського в Феодосії, датований 1899 р. по штемпелю проходження пошти. Трохи пізніше – 1902 року з'являються листівки з видами Сімферополя [1, 11]. Ці картки стали «першими листівками» явища, що пізніше дослідниками було названо «листівковий бум». У 1899-1917 роках поштові картки стали невід'ємною частиною туристичної справи в Криму. Через це їх видавництво на півострові прискорювалось напередодні курортного сезону [2, 29]. Тематика ілюстрованої сторони поштових карток залежала цілком від уподобань відпочиваючих по відношенню до кримських пам'яток. Серед найбільш розтиражованих на листівках видів значне місце займали види християнських монастирів та церков.

Так, у центрі Таврійської губернії – Сімферополі найбільшою популярністю серед відпочиваючих користувалися Кафедральний собор Олександра Невського, церкви Таврійської духовної семінарії, Першої чоловічої гімназії та Чоловічого та Жіночого духовних училищ [2, 63-81]. Види собору Олександра Невського на ілюстрованій стороні поштових карток поміщали кілька видавництв, які розміщувалися в Сімферополі: Мирона Малинського, І.П. Руденкова, І. Бурака, Verlag A.K. Richter [3, 137, № 119, 122, 123, 132, 136, 144, 146, 150]. На жаль, поштові картки з видами інших

перерахованих храмів не були анотовані видавцем, тому визначення їхнього авторства на нинішньому етапі дослідження не можливо [3, 137, № 124, 125, 127-129, 131, 149, 154, 155]. Винятком є дві листівки з даними про авторство, ілюстровані зображеннями церкви Духовної семінарії та Чоловічого духовного училища [3, 137, № 126, 131]. Листівка з видом церкви Трьох Святителів (духовної семінарії) була надрукована у видавництві Granberg K. A. в Стокгольмі на замовлення видавця – власника художнього магазину І.П. Руденкова, на той час одного з найбільш продуктивних. Поштова картка, ілюстрована виглядом чоловічого духовного училища, була випущена з верстатів того ж стокгольмського видавництва, але на замовлення видавця «фотогр. Василі», відомості про яку збереглися лише на нечисленних листівках

Найбільшими видавничими центрами видових листівок в Криму були Севастополь і Феодосія. Крім місцевих видавництв листівки з видами цих міст так самовипускали і зарубіжні: стокгольмське акціонерне товариство Granberg & Co, що співробітничало з багатьма кримськими виробниками листівок, дрезденське Shtenhel & Comp., Ернст Г. Свентсрем, що знаходилося у Швеції [1, 110-111].

Серед видів севастопольських православних храмів найбільш поширені і масово розтиражовані зображення Володимирського та Петропавлівського соборів, так само і монастиря Святого Георгія в Балаклаві. Феодосійським православним святиням на листівках відведено більш скромне місце, зайняте в основному видами Казанського собору. Випуском поштових карток, ілюстрованих видами севастопольських храмів, займалося відразу декілька друкарень: севастопольські (фототипія Х. М-ря, видання Н. А. Вязнова), зарубіжні (Kunstanstalt G. Brückan в Берліні, Granberg & Co в Стокгольмі) [4, 5, 6]. Види феодосійських храмів на поштових картках випускалися видавництвами Dr. Trenkel & Co в Лейпцизі, і місцевим Р. Могилевської [1, 79: № 230, 232; 231]. Відмінною рисою видання листівок Р. Могилевської було те, що всі види виходили як в чорно-білому, так і в кольоровому виконанні. Листівки лейпцизького видавництва Dr. Trenkel & Co були випущені в 1918 році в період окупації німцями Феодосії [1, 112].

Храми Південного берега Криму займають дуже скромне місце серед інших його видів. Це, імовірно, обумовлено тим, що інтереси туристів були зорієнтовані на інші групи пам'яток: палаци і морські пейзажі. Найбільш поширеним на ілюстрованій стороні листівок був вид Фороської церкви, але він не відзначався як головний. Виданням таких листівок займалися ялтинська фототипія Івана Семенова, московська фототипія Шерер, Набогольц і Ко [7; 8]. Про видавничу діяльність Івана Семенова відомо мало. Його майстерня розташовувалася

на Морській вулиці в будинку спадкоємців Латрі [9, 33]. Московська фототипія Шерер, Набгольц і Ко була однією з найвідоміших і продуктивних в Російській імперії. Види кримських православних святинь були випущені у складі серії «100 листівок Криму» [1, 109]. Велика кількість поштових карток присвячена монастирю святих Козьми і Деміана, що розташовувався в нинішньому Кримському природному заповіднику поблизу Алушти. Поштові картки з видами цього монастиря випускалися видавництвом Granberg K.A. в Стокгольмі на замовлення сімферопольських видавців Verlag AK Richterівласника художнього магазину І.П. Руденкова [2, 137; 10]. Фотомайстерня в Царському селі «фон Ган і Ко» Заельської Ванди Іванівни і Ягельського Олександра Карловича випускала фотолистівки з видами обителі [11].

Види православних святинь, видані на поштових картках, кількість їх перевидань і географія видавництва свідчить про нерівномірну зацікавленість відпочиваючих Криму на початку ХХ ст. різними святинями в містах півострова. Так, видами сімферопольських храмів ілюструвалися численні поштові картки місцевих видавців, які використовували потужності зарубіжних видавництв. Зображення севавтопольських православних святинь займали гідне місце серед більш ніж п'ятиста видів міста. Їх розміщували на своїх картках як місцеві, так і зарубіжні видавці. У іншому видавничому центрі листівок у Феодосії з більш ніж трьохстами оригінальними видами православним храмам були присвячені десь п'ять, і в основному собору Казанської ікони Божої Матері. Така сама ситуація складалася на Південному і Південно-Західному узбережжі півострова.

Вирізняється з-поміж всіх комплекс поштових карток із зображеннями храмів Старого Криму, де лише з майже 20 листівок 4 були присвячені християнським святиням. Завдяки активності місцевого видавця Г.І. Іванова до нас дійшли у незмінному вигляді вірмено-григоріанська церква та каплиця Святої Анни, Свято-Успенський храм і вірменський монастир Сурб-Хач [12-16].

Серед перелічених пам'яток, що зображені на поштових картках, на сьогодні втрачені майже всі християнські святині старого Криму (окрім монастиря Сурб-Хач), реставрується та відновлюється собор Олександра Невського у Сімферополі, відновлені і функціонують Херсонеський Свято-Володимирівський собор в Севастополі, Церква Трьох Святителів в Сімферополі.

Посилання

1. Поклон из Феодосии: Каталог видовых открыток (1899-1918) / Сост. А.О. Олещук, В.А. Диканов; Феодосийский музей денег. – Феодосия, 2005. – 120 с.
2. Ёлкин В. Желанные весточки с Юга: Крым в зеркале открыток // Василий Сокольников. Виды Крыма / Государственный

центр фотографии. – СПб., 2006. – С. 27-32.

3. Симферополь на старой открытке (1898-1918): Альбом-каталог / Упоряд. В. Диканов. – Симферополь, 2006. – 140 с.

4. Севастополь. Мыс Фиолент у Георгиевского монастыря: [Почтовая карточка] / Н.А. Вязнов. – Berlin: Kunstanstalt G. Brückan, [Б. г].

5. Храм св. Владимира в Херсонесе: [Почтовая карточка]. – Севастополь: Фототип. Х. М-ря, [Б. г].

6. Херсонес Храм св. Владимира: [Почтовая карточка]. – Севастополь: Издание Н.А. Вязнова, [Б. г].

7. Байдары. Вид из туннеля: [Почтовая карточка]. – Ялта: Изд-во И. Семёнова, [Б.г]

8. Крым. Байдарские ворота: [Почтовая карточка]. – М.: Фот. Шерер, Набгольц и К°, [Б. г].

9. Морозов С. Атрибуция произведений Василия Сокольника по открыткам // Василий Сокольников. Виды Крыма / Государственный центр фотографии. – СПб., 2006. – С.33-37.

10. Монастырь Козьмы и Деміана близ Алушты. Крым : [Почтовая карточка] / И. П. Руденков. – Stockholm: Granberg K. A., [Б. г].

11. Крым. Козьмо-Демьяновский монастырь: [Почтовая карточка]. – Царское Село: К.Е. ф. Ган и К°. – [Б. г].

12. Старый Крым. Часовня Святой Анны: [Почтовая карточка]. – Изд-во Г.И. Иванов. – [Б. г].

13. Старый Крым. Церковь Успения: [Почтовая карточка]. – Изд-во Г.И. Иванов. – [Б.г].

14. Армяно-григорианская церковь: [Почтовая карточка]. – Изд-во Г.И. Иванова. – [Б. г].

15. Старый Крым. Армянский монастырь Сурб-Хач: [Почтовая карточка]. – Изд-во Г.И. Иванов. – [Б. г].

Яшний Д.В. Досоветские видовые почтовые карточки в деле восстановления христианских памятников (на примере Крыма)

Раскрываются возможности использования видовых почтовых карточек досоветского периода в деле охраны христианских памятников Крыма. На примере проанализированных открыток определяются сферы их применения в реконструкции и реставрации христианских святынь полуострова.

Ключевые слова: иллюстрированная открытка, христианские памятники, Крым, издатели, сохранение памятников.

Yashnyi D.V. Post cards of pre-Soviet period in the restoration of Christian monuments (on the example of the Crimea)

The article describes the possibility of using species postcards pre-Soviet period in the protection of Christian monuments of the Crimea. On the example of the analyzed cards determined the scope of their application in the reconstruction and restoration of the Christian holy places of the peninsula.

Key words: illustrated postcard, Christian memorials, Crimea, publishers, preservation of monuments.

31.03.2011 р.